

Rafał Kierzyńska, Ph.D.

PRÁVA OBETÍ V CHARTE ZÁKLADNÝCH PRÁV EURÓPSKEJ ÚNIE

Ochrana základných práv sa stala jednou z charakteristických črt Európy. Kým je však Rada Európy po celé roky uznávaná ako hlavný zo svetových kľúčových hráčov v tejto oblasti, pre Európsku úniu sa uvedená úloha javí ako takpovediac nová. Základné zmluvy o EÚ ako aj sekundárne právo s určitosťou nastoľujú otázky týkajúce sa ochrany základných práv, tieto však neboli príliš viditeľné. Situácia sa rapídne zmenila po prijatí Lisabonskej zmluvy a Charty základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“). Charta bola onedlho povýšená na hlavné meradlo ochrany ľudských práv, takmer porovnateľné s Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „EDLP“ alebo „Rímsky dohovor“).

Podľa preambuly Charty je Únia založená na nedeliteľných a univerzálnych hodnotách ľudskej dôstojnosti, slobody, rovnosti and solidarity. Je založená na zásade demokracie a zásade právneho štátu. Do stredobodu svojej činnosti stavia človeka, a to zavedením občianstva Únie a vytvorením priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Na tento účel EÚ považuje za potrebné posilniť ochranu základných práv s ohľadom na vývoj v spoločnosti, sociálny pokrok, vedecký a technický rozvoj, a to zviditeľnením týchto práv v Charte.

Tento dokument opätovne potvrdzuje ľudské práva vyplývajúce z ústavných tradícií a medzinárodných záväzkov spoločných pre členské štáty, EDLP, sociálne charty prijaté Úniou a Radou Európy, ako aj z judikatúry Súdneho dvora Európskej únie a Európskeho súdu pre ľudské práva.

Normy zakotvené v Charte boli všeobecne prijaté v prospech každého jednotlivca, nielen obeť trestného činu. Niektoré z noriem sa však javia obzvlášť relevantné z hľadiska osoby ovplyvnenej trestnou činnosťou a bude im venovaná 1. časť tejto eseje.

Charta zahŕňa aj niektoré ustanovenia vypracované konkrétne pre osoby, ktoré sú účastné trestného konania, a to s ohľadom na ich špecifické potreby počas konania. Medzi týmito zásadami nájdeme aj také, ktoré sa venujú priamo obetiam trestnej činnosti. Budeme sa nimi zaoberať v 2. časti článku.

1. Všeobecné práva

1.1. Dôstojnosť

Článok 1 sa týka ochrany ľudskej dôstojnosti a stanovuje, že ľudská dôstojnosť je nedotknuteľná a musí byť rešpektovaná a chránená.

Toto právo „číslo jedna“, technicky sa vymykajúce akejkoľvek presnej definícii, je nie len právom ako takým, ale predstavuje tiež skutočný základ ostatných, odvodených základných práv. Preambula Všeobecnej deklarácie ľudských práv z roku 1948 popisuje ľudskú dôstojnosť nasledovne:

„...uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovnakých neodňateľných práv všetkých členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete.“

Od čias európskej renesancie bola ľudská dôstojnosť vo všetkých obdobiach považovaná za otázku súvisiacu s morálkou. V našej dobe sa však dôstojnosť stále viac vzťahuje aj na ďalšie aspekty ľudského života, vrátane biológie človeka. Rada Európy sa odvoláva na dôstojnosť vo svojom dokumente z Ovieda z roku 1997 s názvom Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny. Odôvodnenia uvedené v preambule obsahujú aj nasledujúce vyhlásenia:

(štáty ako signatári tohto Dohovoru) „presvedčené o nutnosti rešpektovať človeka ako jedinca i ako príslušníka ľudského rodu a uznávajú dôležitosť zabezpečenia dôstojnosti človeka;

vedomé si toho, že zneužitie biológie a medicíny môže viesť k aktom ohrozujúcim ľudskú dôstojnosť;

rozhodnuté prijať potrebné opatrenia na ochranu dôstojnosti človeka a základných práv a slobôd jedinca v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny.“

V rovnakej súvislosti sa na ľudskú dôstojnosť ako prostriedok i predmet právnej ochrany odvoláva najnovší nástroj Rady Európy, ktorým je Dohovor proti obchodovaniu s ľudskými orgánmi z roku 2015. Jedno z odôvodnení uvedené v preambule Dohovoru znie takto:

„Vzhľadom na to, že obchodovanie s ľudskými orgánmi porušuje ľudskú dôstojnosť a právo na život...“.

Aj Európska únia si osvojila takéto široké chápanie ľudskej dôstojnosti. Vo veci C-377/98 Holandsko v. Európsky parlament a Rada Súdny dvor potvrdil, že základné právo na ľudskú dôstojnosť je súčasťou právneho poriadku Únie, pričom jeho chápanie schválil ako faktor týkajúci sa všetkých aspektov ľudského života, vrátane takých zjavne vzdialených oblastí, ako je potreba zabezpečiť pretrvávajúcu účinnú neodcudziteľnosť a nedostupnosť ľudského tela na komerčné a priemyselné účely. Tento nový pohľad na vec môže byť v skutočnosti relevantný pre obeť trestnej činnosti aj napriek tomu, že predmetný pojem sa zvyčajne chápe ako zdroj ochrany proti ponižovaniu, vyhrážaniu či fyzickému a psychickému násiliu. Uvedené druhé, tradičnejšie chápanie ľudskej dôstojnosti samozrejme ostáva v hre i naďalej, preto je potrebné pojem „dôstojnosť“ prediskutovať komplexne a ucelene.

V kontexte Charty vyplýva, že žiadne z práv v nej stanovených nesmie byť použité na poškodenie dôstojnosti inej osoby, a že dôstojnosť človeka je súčasťou podstaty práv stanovených v tejto Charte. Dôstojnosť sa preto musí rešpektovať aj vtedy, ak je právo samo osebe obmedzené.

1.2. Bezpečnosť

Článok 6 stanovuje právo na slobodu a bezpečnosť, aj vrátane osobnej bezpečnosti, čo môže byť osobitne dôležité v súvislosti s obeťami

a poškodenými. V súlade s týmto článkom má každý právo na slobodu a osobnú bezpečnosť.

Práva uvedené v článku 6 sú rovnaké ako práva zaručené v článku 5 EDLP, pričom podľa článku 52 ods. 3 Charty majú rovnaký význam a pôsobnosť. V dôsledku uvedeného sa na ne môžu oprávnene vzťahovať obmedzenia, ktoré však nesmú prekročiť obmedzenia povolené v EDLP v znení článku 5. Ten sa týka najmä práv osôb vo väzbe alebo zatknutých osôb. Pojem „bezpečnosť“ má však rozhodne širší význam a nepochybne sa môže vzťahovať aj na iné osoby, okrem iného na obeť trestnej činnosti. Toto právo v uvedenom zmysle sa zjavne odráža aj v Smernici 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SSV (Ú.v. EÚ L 315 z roku 2012, str. 5, ďalej len „Smernica 2012/29/EÚ“). Odôvodnenie 52 preambuly tejto smernice uvádza, že by mali byť k dispozícii opatrenia na ochranu bezpečnosti a dôstojnosti obetí a ich rodinných príslušníkov pred sekundárnou a opakovanou viktimizáciou, zavražďovaním a pred pomstou, ako napríklad predbežné opatrenia, ochranné alebo obmedzujúce príkazy. Táto koncepcia rozpracovaná v článku 18 sa musí zvažovať priamo s komentovaným ustanovením Charty. Povinnosť členských štátov chrániť obeť a ich rodinných príslušníkov pred sekundárnou a opakovanou viktimizáciou, zavražďovaním a pred pomstou sa týka ochrany pred rizikom citovej alebo psychickej ujmy ako aj fyzickej ochrany.

Práva priznané v článku 6 sa musia rešpektovať predovšetkým vtedy, ak Európsky parlament a Rada Európy prijímajú legislatívne akty v oblasti justičnej spolupráce v trestných veciach na základe článkov 82, 83 a 85 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“), a to najmä s cieľom vymedziť minimálne spoločné ustanovenia ohľadom kategorizácie trestných činov a trestov, ako aj určitých aspektov procesného práva.

1.3. Majetok

Podľa článku 17 ods. 1 Charty má každý právo vlastniť svoj oprávnené nadobudnutý majetok, užívať ho, nakladať s ním a odkázať ho. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku, s výnimkou verejného záujmu, v prípadoch a za podmienok, ktoré ustanovuje zákon, pričom musí byť včas vyplatená spravodlivá náhrada. Užívanie majetku môže byť upravené zákonom v nevyhnutnej miere v súlade so všeobecným záujmom.

Tento článok vychádza z článku 1 dodatkového protokolu k EDLP:

„Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré ustanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva.

Predchádzajúce ustanovenie však nebráni právu štátov prijímať zákony, ktoré považujú za nevyhnutné, aby upravili užívanie majetku v súlade so všeobecným záujmom a zabezpečili platenie daní a iných poplatkov alebo pokút.”

Podľa oficiálnych vysvetlení k Charte (Ú.v. C 303 z roku 2007, str. 17, ďalej len „vysvetlenia“) ide o základné právo spoločné pre všetky národné ústavy. Znenie bolo aktualizované, avšak v súlade s článkom 52 ods. 3 Charty sú význam a rozsah tohto práva rovnaké ako význam a rozsah práva zaručeného v EDLP, pričom obmedzenia tohto práva nesmú presiahnuť obmedzenia v ňom uvedené.

Toto konkrétne právo pri viacerých príležitostiach uznala judikatúra Súdneho dvora – prvýkrát v rozsudku Hauer z 13. decembra 1979. Treba však spomenúť, že jurisprudencia luxemburského súdu podľa ustálenej judikatúry opakovane rozhodla, že v práve Únie nemajú tieto základné práva absolútnu ochranu, ale treba na ne hľadieť vo vzťahu k ich funkcii v spoločnosti. V dôsledku uvedeného je možné obmedziť výkon tohto práva za predpokladu,

že tieto obmedzenia skutočne zodpovedajú cieľom všeobecného záujmu, ktoré Únia sleduje, a nepredstavujú neprimeraný a neprípustný zásah do samotnej podstaty zaručeného práva. Pri posudzovaní jednotlivých prípadov komentovaného práva a jeho údajného porušenia je tak kľúčovým faktorom zásada proporcionality ako jedna zo všeobecných zásad práva EÚ, ktorá vyžaduje, aby opatrenia implementované v ustanoveniach právnych prepisov EÚ boli primerané na dosiahnutie legitímnych cieľov sledovaných predmetnou právnou úpravou a nezachádzali nad rámec toho, čo je na dosiahnutie týchto cieľov nevyhnutné (viď veci C-84/95 Bosphorus, T-202/12 Bouchra Al Assad a spojené veci C-539/10 a C-550/10 Al-Aqsa v. Rada a Holandsko v. Al-Aqsa).

Z hľadiska ochrany poškodených možno toto právo analyzovať v kontexte konkrétneho nástroja spolupráce v rámci EÚ v trestných veciach, a síce rámcového rozhodnutia 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie (Ú.v. EÚ L 76 z roku 2005, str. 16). Tento nástroj sa vzťahuje na finančné sankcie uložené súdnymi alebo správnyimi orgánmi v záujme uľahčenia vymáhania týchto sankcií v inom členskom štáte než je štát, v ktorom boli uložené. Podľa článku 1(b)(ii) tohto rámcového rozhodnutia na jeho účely pojem „peňažná sankcia“ znamená aj povinnosť zaplatiť náhradu uloženú v prospech obetí. Článok 13 rámcového rozhodnutia však stanovuje, že finančné prostriedky získané z vykonania rozhodnutí prípadnú vykonávajúcemu štátu. Znamená to, že pri prevode takejto peňažnej sankcie do iného členského štátu za účelom jej vykonania smerujú všetky finančné prostriedky týmto spôsobom získané priamo do rozpočtu vykonávajúceho štátu, a nie poškodenej osobe, ktorá má na tieto prostriedky jasný právny nárok. Uvedené sa v skutočnosti javí ako zbavenie osoby majetku v zmysle článku 17 Charty, nakoľko uvedeným konštruktom zrejme Únia nesleduje žiaden záujem. Práve naopak, zavedenie a dodržiavanie tohto ustanovenia určite nepredstavuje neprimeraný a neprijateľný zásah odporujúci

samotnej podstate predmetného základného práva. A v neposlednom rade je toto riešenie zrejme v rozpore s koncepciou v pozadí článku 16 Smernice 2012/29/EÚ, ktorá poskytuje právo rozhodovať o náhrade zo strany páchatel'a v priebehu trestného konania a ukladá členským štátom povinnosť vyniesť takéto rozhodnutie v záujme účinnej náhrady.

1.4. Rovnosť pred zákonom

Článok 20 stanovuje, že pred zákonom sú si všetci rovní. Tento článok zodpovedá všeobecnej právnej zásade, ktorá je obsiahnutá vo všetkých európskych ústavách. V rámci právnych predpisov EÚ je táto zásada zjavne staršia ako samotná Charta. Súdny dvor ju uznáva svojou jednotnou a koherentnou jurisprudenciou (viď veci 283/83 Racke, 203/86 Španielsko v. Rada, C-15/95 EARL, C-292/97 Karlsson, C-351/92 Graff v. Hauptzollamt Köln-Rheinau, C-2/92 Kráľovná v. Ministerstvo poľnohospodárstva, rybolovu a výživy ex parte Bostock). Tieto indikatívne rozsudky ujasnili, že akékoľvek ustanovenia európskeho práva s cieľom zakázať diskrimináciu v oblasti spoločnej politiky EÚ sú len osobitným vyjadrením všeobecnej zásady rovnakého zaobchádzania, základnej zásady práva Spoločenstva, ktorá vyžaduje nezaobchádzať s porovnateľnými situáciami rozdielne a s rozdielnymi situáciami obdobne, pokiaľ takéto zaobchádzanie nie je objektívne odôvodnené. Súdny dvor taktiež opakovane rozhodol, že nakoľko sú členské štáty viazané základnými zásadami práva Spoločenstva pri implementácii právnych predpisov Spoločenstva, platí toto pravidlo aj pre vnútroštátne právne predpisy určujúce najrôznejšie oblasti života v súlade s právnymi predpismi Spoločenstva.

1.5. Nediskriminácia

Článok 21 stanovuje zákaz akejkoľvek diskriminácie. Zákaz je absolútnej povahy, ak ide o diskrimináciu z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine,

majetku, narodenia, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie (odsek 1). Tento odsek je potrebné čítať spolu s článkom 19 ZFEÚ, ktorý priznáva Únii právomoc prijímať legislatívne akty, vrátane harmonizácie zákonov a právnych predpisov členských štátov, v boji proti niektorým formám diskriminácie taxatívne vymenovaným v uvedenom článku. Takéto právne predpisy sa môžu vzťahovať na činnosť orgánov členského štátu (ako aj na vzťahy medzi jednotlivcami) v akejkoľvek oblasti v rámci právomocí Európskej únie. Ustanovenia článku 21 ods. 1 Charty naopak nevytvárajú žiadnu právomoc prijímať antidiskriminačné zákony v týchto oblastiach činnosti členského štátu alebo jednotlivca, ani nestanovujú celoplošný zákaz diskriminácie v týchto širokospektrálnych oblastiach. Uvedený článok namiesto toho upravuje iba diskrimináciu zo strany inštitúcií a orgánov samotnej Európskej únie pri výkone právomocí prenesených podľa zmlúv, a ďalej zo strany členských štátov len vtedy, ak vykonávajú právo Únie. Odsek 1 preto nemení rozsah právomocí udelených podľa článku 19 ani výklad k nemu poskytnutý.

Na druhej strane, vzhľadom na špecifickosť štátnej príslušnosti ako rozlišovacieho faktora je zákaz z tohto dôvodu relatívny v tom zmysle, že musí byť vykonaný v rozsahu pôsobnosti zmlúv a bez toho, aby boli dotknuté ich osobitné ustanovenia (odsek 2). Toto ustanovenie dôsledne zodpovedá prvému odseku článku 18 ZFEÚ a musí sa uplatňovať v súlade s uvedeným článkom.

Zásadu nediskriminácie na základe štátnej príslušnosti, tak ako je platná v oblasti pôsobnosti Zmluvy o ES, považuje právna doktrína EÚ za princíp jasne sa vyvíjajúci v najzákladnejšiu zložku občianstva Európskej únie. Pohybujúci sa občan Európy je chránený pred všetkými formami diskriminácie na základe štátnej príslušnosti, a to bez ohľadu na motiváciu jeho pohybu. Táto koncepcia občianstva EÚ a jej zdôvodnenie budú Chartu bezpochyby stimulovať a vytvoria na ňu tlak priznať všetky v nej uvedené práva pohybujúcim sa občanom Európy (Eeckhout P., str. 945).

Eeckhoutova intuícia spred vyše desiatich rokov sa plne potvrdila vývojom práva EÚ v oblasti ochrany poškodených. Smernica 2012/29/EÚ členským štátom stanovuje povinnosť prijať opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby práva ustanovené v tejto smernici neboli podmienené povahou pobytu obete na ich území, občianstvom ani štátnou príslušnosťou obete (odôvodnenie 10 preambuly). Túto myšlienku rozvíja článok 17, ktorý ukladá členským štátom povinnosť zabezpečiť, aby ich príslušné orgány mohli prijať primerané opatrenia na minimalizáciu ťažkostí, ktorým obeť čelí, keď má pobyt v inom členskom štáte ako v členskom štáte, v ktorom bol trestný čin spáchaný, najmä pokiaľ ide o organizáciu konania. Toto konkrétne pravidlo treba chápať ako priamy dôsledok vyššie uvedenej zásady nediskriminácie.

1.6. Ochrana detí

Článok 24 ods. 2 Charty stanovuje, že pri všetkých opatreniach prijatých orgánmi verejnej moci alebo súkromnými inštitúciami, ktoré sa týkajú detí, sa musia v prvom rade brať do úvahy najlepšie záujmy dieťaťa. Článok vychádza z Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý bol podpísaný v New Yorku 20. novembra 1989 a ratifikovali ho všetky členské štáty. Mimochodom, musíme si uvedomiť, že dieťaťom sa rozumie každá osoba mladšia ako 18 rokov (článok 2(a) Smernice 2012/29/EÚ). Uvedený systém sa zjavne týka aj ochrany záujmov dieťaťa v trestnom konaní, v ktorom je dieťa buď páchatelom alebo obeťou.

Ak je dieťa obeťou, pozornosť treba venovať nariadeniu (EÚ) č. 1382/2013 zo 17. decembra 2013, ktorým sa ustanovuje program Spravodlivosť na obdobie rokov 2014 – 2020. V súlade s odôvodnením 12 jeho preambuly, podľa článku 3 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii (ZEÚ), článku 24 Charty a podľa Dohovoru Organizácie Spojených národov z roku 1989 o právach dieťaťa by sa programom mala podporovať ochrana práv dieťaťa vrátane práva na riadny proces, práva porozumieť priebehu súdneho konania, práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života a práva na nedotknuteľnosť osoby

a ľudskú dôstojnosť. Program by sa mal predovšetkým zamerať na zlepšenie ochrany detí v rámci súdnych systémov a uľahčenie prístupu detí ku spravodlivosti, pričom presadzovanie práv dieťaťa by malo byť súčasťou vykonávania všetkých opatrení programu. O tejto zásade možno uvažovať vtedy, keď je dieťa účastníkom súdneho konania všeobecne, ale aj v prípade, keď v ňom vystupuje ako obeť.

Článok 5 tohto nariadenia hovorí, že program sa okrem iného usiluje o presadzovanie práv dieťaťa, a to aj prostredníctvom súdnictva zohľadňujúceho potreby detí, čo musí taktiež znamenať aj presadzovanie súdnictva zohľadňujúceho potreby obetí v detskom veku.

Vyššie uvedená zásada sa výslovne odráža v Smernici 2012/29/EÚ. Jej článok 1 ods. 2 znie takto:

„Členské štáty zabezpečia, aby sa pri uplatňovaní tejto smernice v prípade, že je obeťou dieťa, bral hlavný zreteľ na najlepší záujem dieťaťa, ktorý sa posudzuje individuálne. Prevláda prístup zameraný na dieťa, pri ktorom sa prihliada na vek, vyspelosť, názory, potreby a obavy dieťaťa. Dieťa a nositeľ rodičovských práv a povinností alebo jeho ďalší právny zástupca sú informovaní o všetkých opatreniach alebo právach osobitne zameraných na dieťa.“

Obeť v detskom veku by sa nepochybne mala v zásade vždy považovať za zraniteľnú osobu v zmysle tejto smernice. Dieťa by preto mohlo požívať osobitné ochranné opatrenia uvedené v článku 23. Ide okrem iného o osobitný režim výsluchov vedených v priestoroch prispôbených na tento účel a vykonávaných riadne vyškolenými odborníkmi a pokiaľ možno rovnakými osobami, ak to nie je v rozpore s riadnym výkonom spravodlivosti. Čo sa týka súdneho konania, k osobitným opatreniam patrí zamedzenie vizuálneho kontaktu medzi obeťami a páchatel'ami, vypočutie obeť v súdnej sieni bez toho, aby bola osobne prítomná a bez prítomnosti verejnosti, alebo zamedzenie

zbytočnému kladeniu otázok týkajúcich sa súkromného života obeť. Je potrebné pripomenúť, že smernica nezaväzuje členské štáty využiť všetky tieto opatrenia pri každom prípade zraniteľnosti obeť, ale zaväzuje ich zaistiť dostupnosť opatrení v prípade potreby. V súvislosti s obeťou v detskom veku sa však môžeme domnievať, že v konkrétnom prípade by mal súdny orgán aspoň dôkladne zvážiť použitie uvedených opatrení, ak ich nepoužije automaticky v plnom či čiastočnom rozsahu. Z praktického hľadiska, a to najmä v prípade vypočutia obeť v detskom veku ako svedka, by sa nevyužitie týchto osobitných opatrení mohlo považovať za východisko pre napadnutie konečného rozhodnutia v dôsledku porušenia procesných pravidiel.

V neposlednom rade sa vyššie uvedená zásada musí považovať za nanajvýš dôležité meradlo v súvislosti s trestnými činmi konkrétne namierenými proti dieťaťu, ako sú pedofília, sexuálne zneužívanie či iné trestné činy proti fyzickej alebo psychickej nedotknuteľnosti dieťaťa. Jedným z najdôležitejších právnych prostriedkov v tejto oblasti je **Smernica 2011/93/EÚ** z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV (Ú.v. EÚ L 335 z roku 2011, str. 1). Prvé odôvodnenie smernice znie takto:

„Sexuálne zneužívanie a sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia predstavujú závažné porušenie základných práv, najmä práv detí na ochranu a starostlivosť nevyhnutné pre ich blaho, ako je stanovené v Dohovore Organizácie Spojených národov o právach dieťaťa z roku 1989 a Charte základných práv Európskej únie“.

Odôvodnenie 6 ďalej znovu hovorí:

„Závažné trestné činy, akým je sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia, si vyžadujú komplexný prístup zahŕňajúci trestné stíhanie páchatel'ov, ochranu obeť v detskom veku a predchádzanie tomuto

fenoménu. Pri realizácii akýchkoľvek opatrení na boj proti týmto trestným činom je potrebné zohľadňovať predovšetkým najlepší záujem dieťaťa, a to v súlade s Chartou základných práv Európskej únie a Dohovorom Organizácie Spojených národov o právach dieťaťa. Rámcové rozhodnutie 2004/68/SVV by sa malo nahradiť novým nástrojom, ktorý poskytne komplexný právny rámec potrebný na splnenie daného cieľa.“

Tieto ustanovenia odrážajú zásady zakotvené v Charte, i keď s prihliadnutím na právny rámec vypracovaný v priebehu mnohých rokov činnosti rôznych verejných orgánov v tomto ohľade. **Smernica 2011/93/EÚ** okrem toho stanovuje predmet daného základného práva s tým, že opatrenia na ochranu obetí v detskom veku by sa mali prijímať v ich najlepšom záujme pri zohľadnení posúdenia ich potrieb. Pre obeť v detskom veku by mali byť ľahko dostupné právne opravné prostriedky a opatrenia na riešenie konfliktu záujmov v prípadoch, ak sa sexuálne zneužívanie alebo sexuálne vykorisťovanie dieťaťa vyskytne v rámci jeho rodiny. Ak sa má pre dieťa počas vyšetrovania trestného činu alebo počas trestného konania vymenovať osobitný zástupca, túto úlohu môže vykonávať aj právnická osoba, inštitúcia alebo orgán. Okrem toho by obeť v detskom veku mali byť chránené pred sankciami súvisiacimi napríklad s vnútroštátnymi právnymi predpismi v oblasti prostitúcie, ak svoj prípad oznámi príslušným orgánom. Okrem toho účasť na trestnom konaní by obetiam v detskom veku nemala v rámci možností spôsobovať ďalšiu traumu v dôsledku vypočúvania alebo vizuálneho kontaktu s páchatelom. Dobré porozumenie detí a ich správania sa v prípade traumatických skúseností pomôže zabezpečiť kvalitné dôkazy a znížiť mieru stresu, ktorému sú deti vystavené počas vykonávania nevyhnutných opatrení.

2. Práva špecifické pre spravodlivosť

Základné práva relevantné pri výkone spravodlivosti sú uvedené **v hlave VI Charty**. Prijímajú sa väčšinou ako záruky pre podozrivých a obvinených,

jedno právo je však relevantné aj v súvislosti s postavením poškodeného. Článok 47 v tomto ohľade predkladá 4 rôzne opatrenia zásadného významu pre obeť trestných činov, ktoré vystupujú ako účastníci trestného konania.

2.1. Účinný prostriedok nápravy

Článok 47 ods. 1 stanovuje právo na účinný prostriedok nápravy s tým, že každý, koho práva a slobody zaručené právom Únie sú porušené, má za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom. Toto pravidlo svojou podstatou i znením vychádza z článku 13 EDLP, ktorého znenie je nasledovné:

„Každý, koho práva a slobody priznané týmto Dohovorom boli porušené, musí mať účinné právne prostriedky nápravy pred národným orgánom, aj keď sa porušenia dopustili osoby pri plnení úradných povinností.“

V práve Únie je však ochrana rozsiahlejšia, pretože zaručuje právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom.

Podobne ako mnohé zo základných práv uvedených v Charte aj právo na účinný prostriedok nápravy Súdny dvor primárne uznáva. Vo veci 222/84 Johnston týkajúcej sa problematiky diskriminácie Súdny dvor uviedol, že požiadavka súdnej kontroly stanovená sekundárnym právom EÚ odráža všeobecnú právnu zásadu, ktorá je základom ústavných tradícií spoločných pre členské štáty. Z tohto pohľadu majú všetky osoby právo získať pred príslušným súdom účinný prostriedok nápravy proti opatreniam, ktoré považujú za protirečiace zásadám stanoveným v práve Únie. Úlohou členských štátov je zabezpečiť účinnú súdnu kontrolu ohľadom súladu s príslušnými ustanoveniami práva EÚ a vnútroštátnych právnych predpisov určených na uplatňovanie práv, ktoré stanovuje právo Únie. Vo veci 222/86 Heylens Súdny dvor rozhodol, že vzhľadom na základné práva stanovené v zmluvách je existencia prostriedku nápravy súdnej povahy proti akémukoľvek rozhodnutiu vnútroštátneho orgánu, ktorým sa zamieťa priznanie tohto práva, nevyhnutná pre zabezpečenie účinnej

ochrany práva jednotlivca (pozri tiež vec C-97/91 Borelli). Podľa Súdneho dvora sa táto všeobecná zásada práva Únie vzťahuje aj na členské štáty, keď vykonávajú právo Únie. Začlenenie tejto judikatúry do Charty nemalo za cieľ zmeniť systém súdneho preskúmania ustanovený v zmluvách, konkrétne pravidlá týkajúce sa prípustnosti priamych žalôb na Súdnom dvore Európskej únie. Článok 47 ods. 1 sa vzťahuje na inštitúcie Únie a členských štátov pri ich výkone práva Únie, a to na všetky ním zaručené práva.

Je azda vhodné spomenúť, že poskytnutie práva na účinný prostriedok nápravy na úrovni EÚ samo osebe neurčuje potrebu jeho prijatia a špecifikovania na tej istej úrovni. Práve naopak, uvedené je záležitosťou vnútroštátnych systémov v súlade so zásadou procesnej autonómie členských štátov. Táto zásada vyplýva z absencie komplexného súboru procesných pravidiel EÚ, ktorými by sa riadil na jednej strane výkon práv odvodených na úrovni členského štátu z právnych predpisov EÚ a na druhej strane výkon súvisiacej povinnosti každého členského štátu zabezpečiť zodpovedajúci procesný rámec pre ich výkon v súlade so zásadou lojálnej spolupráce. Táto povinnosť celkom zjavne úzko súvisí s plnou účinnosťou právnych predpisov EÚ a dá sa chápať aj ako prejav všeobecnej zásady účinnej súdnej ochrany (Beysen E., Trstenjak V., str. 95).

Pozri aj veci C-415/11 Aziz, C-539/14 Morcillo a Garcia, T-593/11 Al-Chihabi, C-562/13 Abdid, v ktorých Súdny dvor objasnil, čo znamená „účinnosť“ prostriedku nápravy.

2.2. Spravodlivý proces a právna pomoc

Článok 47 ods. 2 stanovuje, že každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom.

Uvedený druhý odsek zjavne zodpovedá článku 6 ods. 1 EDĽP, ktorý znie:

„Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o oprávnenosti akéhokoľvek trestného obvinenia proti nemu. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého, alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, alebo keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by, vzhľadom na osobitné okolnosti, verejnosť konania mohla byť na ujmu záujmom spravodlivosti.“

V súlade s vysvetleniami k Charte sa v právnych predpisoch Únie právo na spravodlivý proces neobmedzuje na spory týkajúce sa práv a povinností občianskeho práva. Je to jeden z dôsledkov skutočnosti, že Únia je spoločenstvom založeným na zásadách právneho štátu. S výnimkou rozsahu ich pôsobnosti sa však záruky priznané v EDLP vo všetkých ohľadoch vzťahujú podobným spôsobom aj na Úniu.

Ustálenou jurisdikciou Súdneho dvora je, že právo byť vypočutý predstavuje relevantný prvok práva na obhajobu uvedeného medzi základnými právami, ktoré tvoria neoddeliteľnú súčasť právneho poriadku Európskej únie. Súdny dvor však rozhodol, že základné práva, ako je napríklad dodržanie práv na obhajobu, nepredstavujú neobmedzenú výsadu a môžu sa obmedziť za predpokladu, že tieto obmedzenia v skutočnosti zodpovedajú cieľom všeobecného záujmu, ktorý predmetné opatrenie sleduje, a že vzhľadom na sledované ciele nepredstavujú neprimeraný a neúnosný zásah porušujúci samotnú podstatu takto zaručených práv (pozri vec C-383/13 M.G, N.R., C-28/05 Dokter a ďalší, spojené veci C-584/10 P, C-593/10 P a C-595/10 P Komisia a ďalší v. Kadi).

V spojených veciach C-129/13 a C-130/13 Kamino a Datemathe Súdny dvor pripomenul cieľ sledovaný zásadou práva byť vypočutý. Podľa Súdneho dvora účelom pravidla, že adresátovi nepriaznivého rozhodnutia musia byť vytvorené podmienky na predloženie svojich pripomienok pred prijatím uvedeného rozhodnutia, je umožniť príslušnému orgánu účinne zohľadniť všetky relevantné informácie. S cieľom zabezpečiť skutočnú ochranu danej osoby alebo podniku je účelom tejto úpravy okrem iného umožniť im opravu chyby alebo predloženie takých informácií ohľadom ich osobných okolností, ktoré zaväžia v prospech prijatia či neprijatia uvedeného rozhodnutia alebo v prospech konkrétneho obsahu tohto rozhodnutia. Právo byť vypočutý zaručuje každej osobe príležitosť účinne vyjadriť svoje stanovisko v priebehu konania a pred prijatím akéhokoľvek rozhodnutia, ktoré by mohlo nepriaznivo ovplyvniť záujmy tejto osoby. Toto právo je potrebné aj v tom prípade, keď platné právne predpisy takúto formálnu náležitosť výslovne nestanovujú. V súlade s uvedeným Súdny dvor vo veciach C-349/07 Sopropé a C-277/11 M.M. dodal, že rešpektovanie práva na obhajobu znamená, že na to, aby osobu s nárokom na tieto práva bolo možné považovať za osobu s vytvorenými podmienkami na predloženie jej pripomienok, musia orgány so všetkou potrebnou pozornosťou vziať na vedomie pripomienky vznesené danou osobou alebo podnikom, starostlivo a nestranne preskúmať všetky relevantné aspekty jednotlivého prípadu a podať podrobné odôvodnenie svojho rozhodnutia (pozri aj veci C-287/02 Španielsko v. Komisia, C-141/08 P Foshan Shunde Yongjian Housewares & Hardware v. Rada, C-27/09 P Francúzsko v. People's Mojahedin Organization of Iran, C-269/90 Technische Universität München).

Toto základné pravidlo dôsledne korešponduje s článkom 10 ods. 1 Smernice 2012/29/EÚ, ktorý znie:

„Členské štáty zaistia možnosť vypočutia obetí počas trestného konania a umožnia obeti predložiť dôkazy. V prípade vypočúvania detskej obeť sa náležite zohľadní vek a vyspelosť dieťaťa.“

Podľa druhej vety odseku 2 článku 47 každý musí mať možnosť poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať. Hoci je toto právo primárne určené podozrivým alebo obvineným osobám, môže mať svoj význam aj pre obeť trestného činu najmä vtedy, keď je obeť účastníkom trestného konania. Súdny dvor ani právna doktrína toto základné právo ako také doposiaľ náležite neuznali a nepodali k nemu výklad. Technicky sa považuje za jedno z práv na obhajobu a za prvok práva na spravodlivý proces.

2.3. Právna pomoc

Podľa článku 47 ods. 3 sa právna pomoc poskytuje osobám, ktoré nemajú dostatočné prostriedky v prípade, ak je táto pomoc potrebná na zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti. V súvislosti s tretím odsekom je potrebné poznamenať, že v súlade s judikatúrou ESLP by právna pomoc mala byť poskytnutá vtedy, keď by absencia takejto pomoci znemožnila zabezpečenie účinného prostriedku nápravy (rozsudok ESLP z 9. októbra 1979, Airey, séria A, zväzok 2, str. 11). Systém právnej pomoci existuje aj pre veci riešené Súdnym dvorom. Pre justičných pracovníkov je však najzaujímavejšou problematikou uplatňovanie tohto práva vo vnútroštátnych prípadoch.

Patrí sa spomenúť, že pokiaľ ide o obeť, toto právo uvádza Smernica 2012/29/EÚ. Jej článok 13 stanovuje, že členské štáty zaistia, aby obeť mali prístup k právnej pomoci, pokiaľ majú postavenie účastníka trestného konania. Podmienky alebo procesné pravidlá, ktoré upravujú prístup obeť k právnej pomoci, sa stanovujú vo vnútroštátnom práve.

Základná literatúra:

1. Beysen E., Trstenjak V., European consumer protection law: Curia semper dabitremedium?, Common Market Law Review 2011/1
2. Eeckhout P., The EU Charter of Fundamental Rights and the Federal Question, Common Market Law Review, 2002/5
3. Kenner J., European Union Legislation 2011-2012, London 2012
4. Peers S., Hervey T., Kenner J., Ward A. (edit.), The EU Charter of Fundamental Rights: A Commentary, Oxford 2014
5. VerLoren van Themaat W., Reuder B., European Competition Law: A Case Commentary, edit., Northampton 2014
6. Spronken T., Vermeulen G., de Vocht D., van Puyenbroeck L., EU Procedural Rights in Criminal Proceedings, Maastricht 2009

Rafał Kierzyńska, Ph.D. – vyslaný sudca pri poľskom Ministerstve spravodlivosti, špecializuje sa na európske trestné právo, je autorom mnohých akademických a odborných publikácií. Vyučuje na Národnej škole súdnictva a prokuratúry. Zastupuje Poľsko v pracovných skupinách Európskej únie a Rady Európy, ktoré sa zaoberajú trestným právom. Vedúci delegácie pri CDPC (Európsky výbor pre problémy zločinnosti) a GRECO (Skupina štátov proti korupcii) Rady Európy.